

*Všechno živé směřuje ke svému konci,
lidé i příroda. Přesto má život svůj
smysl. Na výletě u Roztok; asi 1972*

Nic, které si neumím představit

Opravdu nemáš strach z toho, až jednou přijde zubatá?

Zubatá s kosou je pro mě pohádková bytost stejně jako třeba čarodějnice, ježibaba nebo devíthlavá saň. Těch se taky nebojím. Nikdo takový si pro mne přijít nemůže, jednoduše proto, že neexistuje. Až moje smrtelné tělo doslouží, Ježíš mi ukazováčkem pokyne, něžně vysloví mé křestní jméno, široce rozevře svou milující náruč a já mu do ní skočím. V duchu si to nacvičuju každou chvíli. Vnímám jeho přítomnost, jeho blízkost, jeho nekonečnou lásku, věřím každému jeho slovu a často mu opakuji, že mu děkuji a důvěřuji, že ho miluji, že je můj Spasitel, jediný prostředník mezi mnou a Bohem Otcem. Na našem vzájemném vztahu nemůže smrt vůbec nic změnit, na to nemá páky. Náš vztah je založen na lásce a láska je nesmrtelná, nezničitelná, věčná. Tečka.

Skutečně je to takto jednoduché a nezpochybnitelné?

Snadno mne chytí za slovo každý, kdo ví o mých chybách a nedostacích. Nikdo na světě není dokonalý a k dokonalosti mám samozřejmě hodně daleko i já. My lidé jsme v porovnání s Ideálem (napíš velké „I“, prosím) jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet.

Rozhodně si nefandím, že si tu otevřenou Ježíšovu náruč zasloužím nějakými dobrými skutky. Jsem si plně vědoma své absolutní závislosti na Božím milosrdenství. Jestli chceš vědět, kde se za těchto okolností ve mně bere ta troufalost, tak pramení z jistoty, že Bůh je láska. Kdo má zkušenost jen s láskou lidskou, těžko mě pochopí. Lidská láska bývá nedokonalá, nestálá, zpravidla něčím podmiňovaná, „až se polepšíš“ apod. Známe to všichni, takhle nás většinou milovali naši rodiče a stejně tak milujeme i my své bližní. Boží láska je dokonalá, bezpodmínečná a nabízí se úplně každému. I největším zločincům. O tom jsem bytostně přesvědčena. Problém je, že se nikomu nevnučuje, protože důsledně respektuje svobodu člověka. Je na rozhodnutí každého, jestli ji přijme, nebo odmítne. Buď, anebo. Nic mezi tím. Vyber si – život, nebo smrt. Líp než evangelista Jan na tvou otázku odpovědět neumím: „Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.“ (Jan 3,16)

Nikdy ses smrti nebála? Neměla jsi takové ty dětské hrůzy z nicoty?

Žádné „nic“, o kterém mluvíš, si moje, jinak docela bujná fantazie, neumí představit, na to je krátká. Tuhle absurditu si tedy ani nepřipouští. Děsivalo mne občas něco jiného. Nejen v dětství, i později v dospělosti to byla představa, že by mi mohli zemřít rodiče nebo sourozenci a já bych tu zůstala bez nich. Ani o prarodiče jsem nechtěla přijít.

Přesto o ně přicházíme.

I mně se to najednou stalo. Bylo mi dvaatřicet, když při autonehodě zahynula moje o rok mladší sestra Jana. Dozvěděla jsem se to o týden později na ruzyňském letišti. Vraceli jsme se s manželem z třítýdenní dovolené

v Alžírsku a těšili se, jak budeme doma vyprávět. Mobily neexistovaly, internet byl věcí neznámou, dovolat se do hotelu do Afriky bylo nemyslitelné, rodina zkrátka neměla jak nám dát o sestřině smrti vědět. Ale počkali na nás s pohřbem. Bylo to šílené, doslova k zbláznění. Hrdlo jsem měla řadu dní bolestí křečovitě stažené, cítila jsem bezmoc, zoufalou bezmoc z vědomí, že pro Janu už nemohu nic udělat. To byl samozřejmě omyl, ale v těch dnech jsem o tom byla přesvědčena.

Jak to myslíš – omyl? Copak to nebyla realita?

S definitivní fyzickou nepřítomností své sestry jsem se chtěl nechtěl v následujících týdnech musela začít vyrovnávat, co mne ale drtilo nejvíc, byl strach o její spásu. Moje pochybnosti pramenily z mé tehdejší falešné představy o Bohu. Víru jako „dědictví otců“ jsem sice měla, ale o Božím milosrdenství jsem toho dosud moc neslyšela. Že u Boha není čas a můžu se za Janu modlit i teď, mi docházelo postupně. Bůh pro mě ještě nebyl blízký a přítomný, naopak byl hodně vzdálený, kdesi v nedohlednu. Nebyl milující Otec, ale přísný soudce. Nelítostný soudce. A ještě k tomu mi vzal sestru! Nenávratně. Dnes už vím, kdo ve mně tuhle lživou představu a pocit bezmoci živil. Byl to sviňuch.

Tenhle tvůj termín znám. Čtenářům ho ale musíme trochu objasnit.

Sviňuch není oficiální biblický název pro ďábla, ale já ho jinak nepojmenuju, protože jím z hloubi duše pohrám. A piš ho s malým „s“.

Jak ses tedy po sestřině smrti vymanila ze sviňuchova vlivu?

Šest týdnů jsem brečela, kudy jsem chodila. Vyhledávala jsem kostely, táhlo mě to tam jako magnet. V nich

jsem se, když nebyly bohoslužby, schovávala před lidmi se svou bolestí a zoufalstvím. Na svátek sv. Anny, 26. července 1975 (Jana byla křtěná Jana Anna), jsem se topila v slzách v jedné ze zadních lavic kostela sv. Josefa v Praze na náměstí Republiky. Lidem je možná známější pod názvem „U Tadeáška“. Nevím, jak dlouho jsem tam seděla, jestli dvě hodiny nebo tři, ale najednou tam houfně začali přicházet lidé. Měla začít mše. A mně to pořád brečelo a brečelo a nedalo se to zastavit. Vadilo mi, jak na mě příchodí neomaleně civí. Možná se soucitem, ale ten jsem v té chvíli nevnímala. Nejspíš se za mě i pomodlili, aspoň někteří, ale to jsem nevěděla. Stále jsem nedokázala svůj vzlykot vůli ovlivnit, tak jsem v duchu, a přesto hodně hlasitě, vyslovila jednu jedinou větu: „Bože, prosím tě, pomoz mi, zastav ty slzy, nechci tu lidem dělat divadlo.“ Během okamžiku mě zaplavil do té doby nepoznaný hřejivý Pokoj s velkým P – a bylo po pláči. Bylo to moje první, zdaleka však ne poslední, vědomé setkání s živým Bohem. Bylo to, jako když Ježíš tenkrát na lodi vyslyšel vystrašené apoštoly a utišil na moři bouři.

Mám tomu rozumět tak, že tenhle prožitek tě posunul do tvé současné jistoty?

Každopádně to byl start, přesněji řečeno restart mého duchovního života. V rodině jsme věřili vždycky. V pátek jsme nejedli maso, v neděli chodili do kostela. Kdyby ale můj duchovní život zakrněl v dosavadní podobě, časem by odumřel docela. Pozdější náhlá úmrtí dalších blízkých, o jejichž spásu jsem si dělala starosti, bych prožívala stejně těžce, ne-li ještě hůř než smrt sestry. A já při nich paradoxně znovu zažívala setkání se živým Bohem, do mého srdce byl opět vlit Pokoj. Neumím to říct jinak. Možná to teologicky není úplně

správné, ale protože tento stav neumím žádnými psychologickými souvislostmi ani přírodními zákony vysvětlit, nebojím se ho nazvat regulérním zázrakem. Zažila jsem prostě mimořádný Boží zásah. Tenhle Pokoj si člověk sám nevyrobí. Svět mu ho nemůže dát ani vzít. Nevím, jak to máš ty, ale ke mně Bůh promlouvá nejintimněji právě skrze svůj Pokoj. Zaplavil mě jím mnohokrát, i při zprávě o smrti pacienta, se kterým se mi podařilo navázat vztah a kterého jsem doprovázela modlitbou. Stejnou zkušenost mají sestry v hospicích, pokud se ovšem s plným nasazením věnují i duším, nejen tělům umírajících.

Rozumíš vůbec druhým, když se smrti děsí? Cítíš s nimi, to určitě ano, ale chápeš ten strach?

Snažím se chápat, snažím se rozumět a jejich strach mírnit. Samozřejmě ne agitací, to bych jen přilila oleje do ohně. Mám se strachem, ani ne tak o sebe, jako o své blízké, taky zkušenosti. Vím, co pomáhá, vím, co nepomáhá. Když se lidé ptají po původu mého klidu, pravdivě odpovím, že žiju s Bohem. Zmlknu, v duchu se modlím a čekám na další otázky. Vím, že přijdou. Dál pak pokračujeme podle toho, co dotyčný chce a je schopen z mých zkušeností vstřebat. Je to vždycky individuální a je nutno to respektovat. Do náprstku litr vody nenaleješ.

Marie, znám tě jako praktickou a ráznou ženu. Bojíš se vůbec něčeho?

Jasně, že bojím. Chceš to vidět? Vypusť tady živou myš a v tu ránu mě máš na lustru. Kdysi jsem se hodně bála psů. Preventivně. Nikdy mě žádný nekousl, ale mohl by. Mnohokrát jsem při pohotovostní službě seděla v sanitce a prosila majitele rozrušeného psa, aby ho někam zamkl. Když tomu nechtěl rozumět, pohrozila

jsem, že odjedu a návštěvu u pacienta nevykonám. To zabralo vždycky. Chápeš to? Pozvou si doktora do bytu a pustí na něj psa! Strachu ze psů mě odnaučil bratrův vlčák Brit. Ten mého drahého bratříčka miloval tak oddaně a věrně, že jsem si musela oblíbit i jeho. Taky jsem se dlouho bála zubaře. To mě zas odnaučila kmotřenka Markétka, když se stala zubařkou. Ty ses ale asi ptal na jiné strachy. Bojím se lidské hlouposti, nezodpovědnosti a lhostejnosti. Zvláště před volbami. Po nich se bohužel zpravidla ukáže, že ten strach nebyl neodůvodněný. A když vidím, jak se dnes plýtvá a drancuje naše Země živitelka, mám strach i o její budoucnost.

Prý i mnozí kosteloví lidé zažívají krátce před smrtí úzkost. Odkud takový pocit vychází?

Rozhodně ji neprožívají všichni, to ne, ale stát se to může. Návštěvy kostela nejsou očkováním proti úzkosti před smrtí. Dovedu si představit, že v některých případech mohou mít na jejím vzniku dokonce svůj podíl. Pokud tam člověk jen „chodil“, aby měl „čárku“, a jedním uchem pouštěl ven, co druhým zaslechl – pokud vůbec poslouchal –, tak mu to před smrtí může svědomí docela nepříjemně připomenout. Tím samozřejmě nechci říct, že každá předsmrtná úzkost pramení z nečistého svědomí. Jsou i různé psychické poruchy, neurózy, psychózy apod. Nebo například taková metastáza v mozku dovede udělat pěknou paseku. Ani psychiatr a ani zkušený teolog mnohdy nedokážou rozlišit, co je problém duševní a co duchovní, natož, za co ten člověk je, nebo není zodpovědný. To ví jen Pán Bůh. Proto nikdy nesuďme. Někdy můžeme příčinu předsmrtné úzkosti vydedukovat až zpětně, podle toho, co na ni zabralo. Jsou-li anxiolytika a podobné léky bez efektu a umírající se zklidní po přijetí svátosti nemocných, je evidentní, že šlo o problém duchovní.

Je smrt spravedlivá?

To je velké téma. Mnohokrát jsem v hospici ze země zvedala pomyslnou hrozenou rukavici s nápisem „smrt je strašně nespravedlivá“. O tom je přesvědčena většina lidí. Nedivím se jim, cítí, že nejsou stvořeni pro smrt, ale pro věčný život, ovšem nevědí o tom. Touha po nesmrtelnosti je v nich hluboce zakořeněna, proto jim smrt přijde nesmyslná a nespravedlivá. Paradoxně z ní viní Boha, v jehož existenci nevěří. Někdy je to až úsměvné. Bůh není, ale může za všechno zlé. Mnozí jsou překvapeni, když jim řeknu, že na začátku, v ráji, to tak nebylo. Říkám to bez servítků: „Nezapomínejte, že nežijeme v ráji. Jsme z ráje vyhnáni. Zasloužili jsme si to. To je naše realita, taková je pravda. Dobrá zpráva je, že máme šanci do ráje se vrátit. Branou, které říkáme smrt. Jinudy to bohužel nejde.“ Jakmile lidé pochopí, že smrt je pro ně vlastně šance a ne konec, už se jim tak nespravedlivá nezdá.

Je tedy podle tebe přijetí víry jedinou cestou, jak se vyrovnat s vlastní smrtelností? Ateista toho nedosáhne?

Nikdy jsem ateistou ani agnostikem nebyla, těžko se do jejich situace můžu vžít. Do hlavy jim nevidím. Na stav mysli mohu usuzovat jen podle vnějších projevů, ale ty můžou klamat. Nebo z vyřčených otázek na smrtelné posteli – ty velmi často prozradí tíživé pochybnosti: „A co když opravdu Bůh existuje? Co se mnou bude?“ Úplně se vyrovnat s vlastní smrtelností, aniž by člověk měl naději na pokračování života, to si moc představit neumím. Nanejvýš něco, co má blízko k rezignaci, ke kapitulaci – „co se dá dělat, každý tam jednou musí“. Myslím si, že klíčovou roli hraje kromě věku především stav svědomí daného jednotlivce. Obecně lze říct, že je-li svědomí jakž takž čisté, má-li dotyčný mezilidské

vztahy urovnané a je-li sám se svým životem spokojený, protože dokázal všechno, co si předsevzal – zasadil strom, postavil dům a zplodil potomka –, může na své okolí působit vyrovnaně. Otázka je, jestli je tomu tak i uvnitř. Ten, kdo má ve svědomí velký problém, si většinou přeje, aby žádný Bůh-soudce neexistoval. Přesvědčuje o tom sám sebe, ovšem jistotu v tom nemá. Řada lidí se spoléhá na možnost dalších pokusů, věří v reinkarnaci, ale i to je vlastně důkazem, že nejsou se smrtelností smířeni.

Natáhnout brka, exnout, zaklepat bačkorama, vypustit duši... Proč máme pro smrt tolik opisných výrazů? Přemýšlela jsi někdy nad tím, proč má smrt v pohádkách právě kosu? Jistě, je to symbol podetnutí, ale stejně tak mohla mít palici, sirky nebo kouzelnou hůlku.

Všechno to jsou eufemismy, některé rádoby vtipné, jiné vulgární. Nikdy jsem po jejich původu nepátrala, ale je jasné, že se tak jako každý eufemismus snaží zmírnit, zlehčit nebo přikrášlit nepříjemnou skutečnost. Dokonce na mnoha křesťanských úmrtních oznámeních se dočteš, že nebožtík odešel, nikoliv zemřel.

Dá se smrti nějak vzdorovat, smlouvat s ní?

Smrt není osoba, ani s kosou, ani bez kosa, takže smlouvat se s ní z principu nedá. Ale dá se smlouvat s Bohem, jediným Pánem nad životem a smrtí. Dá se s ním smlouvat formou prosebné nebo přímělné modlitby. Není to nic proti ničemu. Těch příkladů je plná Bible a mají s ní zkušenosti nejen věřící, ale i ti, kdo se prohlašují za ateisty. A někdy Bůh opravdu posečká a pozemský život, zpravidla k velkému údivu lékařů, o nějaký

čas prodlouží. I když se sama na věčnost těším, na-
prosto chápu maminku nezaopatřených dětí, že lpí na
každém dni svého života a s Bohem o něj smlouvá.
Rekord asi drží moje prababička, usmlouvala plných
padesát let. V osmačtyřiceti se cítila mizerně, potíže
si vysvětlovala přechodem, jenže se jí narodilo sedmé
dítě. Modlila se: „Kdyby Pán Bůh dal a já se dožila, až
Tonka půjde do školy.“ V modlení samozřejmě pokračovala: „Až Tonka vyjde ze školy, až se Tonka vdá...“
Tonce bylo padesát a prababičce osmadvadesát, když
zemřela.

Je ti nějaké literární či filmové zpracování smrti a umírání blízké? V čem?

Gibsonův film Umučení Krista mě pokaždé dostane,
i když ho už znám nazpaměť. Vracím se k němu záměrně
v závěru postní doby. Scéna bičování je tam sice extrém-
ně krutá a dlouhá až k nevydržení, ale v reálu byla ještě
delší. Jestli to všechno Ježíš kvůli mně podstoupil, ne-
můžu já tu scénu kliknutím klávesy na počítači přesko-
čit nebo zkrátit. Netvrdím, že je snadné připomínat si
tak sugestivním filmovým zpracováním posledních dva-
náct hodin Ježíšova pozemského života, ale je to ideální
příprava na Velikonoce. Člověku docvaknou souvislosti.
Včetně naděje na vzkříšení, kterou film vrcholí.

Co myslíš: Je člověk jediný tvor, který si uvědo- muje svoji smrtelnost?

Nejspíš to vyzní jako protimluv nebo odpověď chytré
horákyň. Ale já si opravdu myslím, že člověk je jediný
tvor, který si uvědomuje nebo aspoň by měl být schopen
si uvědomit, svoji smrtelnost a zároveň nesmrtelnost.
K obojímu je pádný důvod. S tou smrtelností je to jasné,

tu nezpochybní nikdo. Stačí projít si hřbitov nebo se podívat na vlastní rodokmen. Nikdo z lidí tu ještě na semeno nezůstal. Lazara sice Ježíš vzkřísil, ale jen napoprvé. Jsem přesvědčena, že touha po nesmrtelnosti je hluboce zakořeněna v každém člověku, a to bez ohledu na to, jestli se touhle otázkou zabývá, nebo ji vytěšňuje. Kde se v nás ta touha bere? Tváří v tvář neodvratitelnosti smrti je přece naprosto nelogická. Přesto tu je. To ona po staletí motivuje lidstvo, aby investovalo do výzkumu a hledalo „elixír života“. Mnoho jednotlivců motivuje ke zdravému životnímu stylu. Pro mě je touha po nesmrtelnosti postačujícím důkazem, že nejsem stvořena pro smrt, ale pro život.

Byla jsi u stovek umírajících lidí. Byla jsi u smrti zvířete? V čem je to jiné a v čem stejné?

Nejsem veterinář, ale občas se na mě s prosbou o radu obrátí majitelé nějakého čtyřnohého člena své rodiny. Vidí, že trpí, chtějí mu ulevit a nevědí jak. Zvířátko má smrtelné tělo, stejně jako my. Zná tudíž bolest fyzickou, stejně jako my. Cítí ji, cítí i slabost a úbytek sil, může být inkontinentní, může zvracet, mít průjem, zauzlení střev, prostě cokoliv. Tady je plně na místě paliativní medicína – jako u člověka. Zvířátko má ale i svou psychiku, city, emoce. Dovede milovat, být věrné, oddané, umí se radovat, být smutné i našťavané. Zná tedy i bolest psychickou. Je proto plně na místě láskyplné doprovázení, pohlázení, blízkost. A stejně jako v humánní medicíně, je zde na místě i doprovázení doprovázejících, protože ti někdy trpí opravdu silně. Jedno z lidských druhů utrpení však zvířátko nezná. Neví, co to jsou výčitky svědomí. Těmi může být lidské umírání hodně ztíženo. A protože zvířátko nemá nesmrtelnou duši, nelze mu v tomto smyslu případnou „injekci z milosti“ nijak uškodit. Na rozdíl od lidí.

To znamená, že eutanazie škodí jen nesmrtelné člověčí duši?

Nesmrtelné lidské duši každopádně, ale ono je to mnohem složitější. Nejde tu jen o toho, kdo se zabít nechal, jde i o toho, kdo se k tomu propůjčil, kdo to schvaloval, uzákonil, co to s nimi udělá, a jak to ovlivní smýšlení celé společnosti.

O eutanazii si určitě ještě povídat budeme, ne?

To ano.

Teď se zeptám jinak. Co může utěšit bezvěrce, když okamžikem smrti vstupuje do věčné tmy a nicoty?

Marně se snažím vybavit si nějakého skutečně sto-procentního bezvěrce. Myslím, že jsem žádného během svého docela dlouhého života nepotkala. Mnohokrát jsem se ale setkala s člověkem, který se za ateistu označil, ale v druhé polovině věty mě prosil „modlete se, aby...“. Je tedy ateista, nebo ne? Věřím, že každému člověku je nějakým způsobem dar víry nabídnut, a to opakovaně. Někdy velmi jemně, takže to v hluku světa přeslechne, nebo tu nabídku vědomě slyšet nechce. Ale i když to udělá, zůstává otázka, jestli ví, co v tom okamžiku činí. I když se rozhodne, že bezvěrcem chce zůstat, neznamená to, že o své nevěře nezačne někdy pochybovat.

V nějaké životní zkoušce.

S velkou pravděpodobností na smrtelné posteli. Taková pochybnost není vůbec příjemná. Klinicky se projevívá depresí, úzkostí, neklidem, agresí. Medikamenty budou selhávat. Tak jako věřícího, dokonce i kněze nebo řeholnici, může zneklidnit myšlenka „co když žádný Bůh není?“, nevěřícího může rozhodit vtíravá

otázka „co když ten Bůh opravdu je?“. Myslím, že skutečný bezvěrec by o nějaké utěšování ani neprosil. Jenže zkušenost je taková, že o útěchu stojí každý.

Jak takového člověka utěšíš?

Někoho tím, že jeho představu věčné tmy a nicoty svou vlastní žitou vírou zviklám a zpochybním. Ukážu mu reálnou, nikoliv falešnou naději. Pokud mu zbaběle nezatajím, že mu k přehodnocení původního rozhodnutí moc času nezbývá, ale pořád ještě nějaký má, můžu doufat, že se zachová jako většina tonoucích. Chytí se stébka, aby posléze zjistil, že to nebylo stébko, ale pevné lano, hozené mu na poslední chvíli přímo z nebe.

Představuješ si nějak věčný život? Jak bude vypadat?

Představuju, přestože z Bible vím, že je nepředstavitelný. Tam je to řečeno jasně: „Co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kdo ho milují.“ (1 Kor 2,9) To zní velice slibně. Ale je tu ještě jeden problém. Jsem zvyklá žít v prostoru a čase, jinak to ani neumím, jenže tyhle dvě veličiny u Boha nejsou. Stejně jako si neumím představit „nič“ ve smyslu absolutní nicoty, neumím si představit ani věčnost ve smyslu trvání bez začátku a bez konce. Přesto mě představa nepředstavitelného láká tak, že jí nemůžu odolat. A zdaleka nejsem sama. Mnoho pacientů, když zjistili, že věřím v posmrtný život, se mnou zapředlo hovor na téma, co v nebi bude, a co nebude. Žasl bys, jak dobře se tím dovedou někteří lidé na smrtelné posteli bavit.

Bavit?

Ano, humor patří i k téhle fázi života. Řada umírajících si uchovala smysl pro humor. Nesčíslněkrát jsem

se s nimi pořádně zasmála, třeba o té představě nebe. Vždycky se shodneme, že tam určitě nebude budík. Ze dvou důvodů – jednak je to pekelný nástroj a jako takový nemá v nebi co dělat, jednak tam nebude čas, tak k čemu by budík byl?! Ne všichni se shodneme na jídelníčku, v tom jsou dost velké rozdíly, ale nepochybujeme, že výběr bude dostatečný. Včetně pečených holubů, co bez práce lítají do huby. Aby to ale nebyly jen laciné legrácky, v rozhovoru po chvíli vyjmenuju i pár svých nejbližších, kteří mě na věčnost předešli. A řeknu, jak se na ně těším. Důležité téma naděje je na stole.

Setkala ses někdy se svědectvím „života po životě?“

Víckrát jsem se setkala s lidmi, kteří měli osobní zkušenost se světlem na konci tunelu. Nemám důvod jim nevěřit, tím spíš, že tento prožitek pozitivně ovlivnil jejich další život. Přestali se bát smrti a snažili se žít dobře. Ani v jednom případě však nemohlo jít o zkušenost života po životě, protože ten prokazatelně neskončil. Ti lidé se vrátili z klinické smrti charakterizované zástavou dechu a srdeční činnosti, nikoliv ze smrti definitivní. Jednou nám do hospice přivezli pacienta v terminálním stadiu generalizované rakoviny. Smrt jsme čekali každou chvíli. Zástavu dechu jako první zaregistrovala jeho manželka, která seděla u lůžka a držela muže za ruku. Nevím, kolik času uplynulo, než pro mě doběhla, ale bylo to jistě v řádu minut. Pacient skutečně nedýchal, srdíčko nepracovalo, zornice byly rozšířené, ne-reagovaly, resuscitace vzhledem k diagnóze nepadala v úvahu, tak jsem se v duchu krátce pomodlila a po chvilce nahlas, v přítomnosti jeho manželky, konstatovala smrt. K našemu velkému překvapení „nebožtík“ po další chvilce otevřel oči, srdíčko se mu rozeběhlo a začal sám dýchat. Dovedeš si představit ten trapas? Paní doktorka konstatuje smrt, a on je živý!

Trapas, ale jistě vítaný.

Manželka se samozřejmě zaradovala. Příběh měl velice poučné pokračování. O několik dní později ten pacient řekl své ženě: „Mámo, v neděli jsem umřel. Ty jsi stála támhle, paní doktorka támhle, tohle jste si říkaly, tohle jste dělaly, a já jsem se na sebe díval z prostoru mezi skříní a stropem, viděl jsem se, jak ležím na posteli.“ Řekl to s naprostým klidem, jako kdyby na lůžku ležel pouze jeho obnošený a nepotřebný kabát. Jenže ani tohle nebyla zkušenost života po životě, nýbrž zkušenost života ve chvíli klinické smrti. Poučení by si z ní měli vzít otrlí nebo vyhořelí zdravotníci a pohřebáci, ale i někteří nedočkaví dědici. Kdyby předpokládali, že je zemřelý nějakým způsobem může pořád vnímat, snad by se k němu chovali s větší úctou. Nevím sice jaký, ale nějaký smysl tyhle zkušenosti jistě mají. Nejspíš nám něco mají říct. Jedno však vím jistě – moje víra na nich nestojí. Kdyby se ukázalo, že výsledky práce dr. Moodyho, který o tom psal knihy, jsou podvrh, ujišťuji tě, že mou vírou v život po životě by to ani nehnulo.

Zažila jsi v souvislosti s umíráním něco, co by se dalo označit jako zázrak?

Zázračné uzdravení z pokročilé rakoviny jsem v hospici nezažila, na to se teprve těším. Ale nečekaných uzdravení vztahů, jak mezilidských, tak vztahů mezi člověkem a Bohem, jsem zažila spoustu. Včetně nádherných, upřímných konverzí, křtů na smrtelné posteli, křesťanských sňatků nebo konvalidací sňatků civilních. To všechno jsou zázraky, které můžeme vidět a vnímat. Pak jsou ještě zázraky, které tělesnými očima nevidíme, ale to neznamená, že se neudály. Mám na mysli uzdravení nemocné duše, ke kterému dochází po uznání vin, upřímné lítosti nad nimi a pokorné prosbě

o odpuštění. To může, ale nemusí mít i formu svátostnou. Je-li to však jen trochu možné a nemocný si to přeje, musíme udělat vše pro to, abychom mu přijetí odpuštění svátostnou formou umožnili.

Jak reaguješ na to, když se pacient či rodina hroutí strachem? Co lze – kromě zachování klidu – udělat?

Ti lidé zoufale volají o pomoc a je nutno adekvátně odpovědět. Vždycky je to otázka komunikace, nejen slovní, ale i mimoslovní. Je dobré si uvědomit, že v té chvíli nepozorují jen já je, ale také oni mne. Neujde jim nic. Moc dobře poznají, jestli s nimi soucítím, jestli jejich strach chápu, nebagatelizuji ho, jestli mi na nich opravdu záleží a chci jim skutečně pomoci, nebo se z toho snažím za pomoci lží, polopravd a otřepaných frází co nejrychleji vyvléct. Ježíš po svém zmrtvýchvstání opakovaně zdraví své učedníky slovy: „Pokoj vám. Svůj pokoj vám dávám.“ Pokoj je tedy něco, co se dá předávat. Podmínkou ovšem je, že ho sami v sobě máme. Kde ho ale vzít, když ho v apatyce nekoupíš? Tam se dají opatřit všelijaká tlumidla a uspávací, je fajn, že se po nich vyspíš, ale pokoj v duši jimi nenavodíš. Pokoj, který mám na mysli, není na prodej, ale dá se vymodlit. Sobě i druhým. Je-li situace zvlášť těžká, je potřeba mít v záloze pomocníky a spustit alarm. Ten termín vymyslela moje kmotřenka Jana, která se svým manželem založila v Hořicích v Podkrkonoší domácí hospic. Na ten její alarm jsem napojená i já. Jana má v mobilu velkou skupinu modlitebníků, kterým na jedno kliknutí rozešle hromadnou sms, např.: „Prosím, modlete se za naši novou pacientku Evičku, 34 roků, maminku dvou malých dětí. Symptomy zvládáme, ale rodina je nesmířená, v nejednotě, síly jim docházejí.“ V té modlitební skupině je kromě laiků taky sedm kněží a ti, pokud to jde, zareagují obětováním mše svaté za všechny

zúčastněné: za pacientku, za její rodinu, i za zdravotníky v nelehké službě. No a pak se dějí ty zázraky, o kterých jsme před chvílí mluvili.

K čemu je nám lidem strach? Nemyslím opatrnost, obezřetnost, ale takový strach, který nás rozežírá a paralyzuje. To přece není smysluplná obranná reakce. Není takový strach od sviňucha?

S podrazy a podpásovkami sviňucha v životě počítám, snažím se jim pokud možno vyhnout a jeho intrikám nenaletět, ale určitě nepatřím k těm, kdo ho vidí za každým rohem. Takovou důležitost mu nepřikládám. Ovšem za strachem, který člověka rozežírá a paralyzuje, bych ho hledala a s největší pravděpodobností i našla. On moc fantazie nemá. Používá většinou dvě staré zbraně: zastrašování a korumpování. Tipneš si, kolikrát se v Bibli vyskytuje výzva, abychom nepodléhali strachu?

Hodněkrát.

V různých obměnách 366 krát. Každý den v roce, i v tom přestupném, si to můžeme připomínat. Pokaždé jinými slovy, podepřenými jinými argumenty a stále to bude totéž: Nebojte se! Bůh nás opakovaně a velmi naléhavě vyzývá k důvěře. Nikde ovšem neříká: „Nebojte se, nic se vám nestane, nebojte se, nezemřete.“ Nic takového neslibuje. Ale ujišťuje nás, že nás miluje a že má všechno bezpečně pod kontrolou. Z toho jasně plyne, že nejúčinnějším lékem proti strachu je pevná víra v Boží lásku a všemohoucnost.

Vězeň za mřížemi někdy přijme křest, ale bývá to rozhodnutí nepevné, ovlivněné krajní situací, na svobodě takový člověk nejednou víru ztrácí. Není křest na smrtelné posteli svým způsobem taky

nepevné rozhodnutí, víra opřená „jen“ o vědomí blížícího se konce?

Do toho vidí jen Pán Bůh. My jsme pouze služebníci. Navíc je přece rozdíl mezi křtem vězně ve věznici a křtem umírajícího pacienta v hospici nebo v nemocnici. U toho vězně – není-li to před popravou – lze předpokládat, že má ještě roky nebo desítky let života před sebou. Ať už je jeho touha po křtu skutečná, nebo předstíraná, v dalším životě může všechno, co křtem získal, nenávratně ztratit. Vězeňský kaplan by proto měl přípravě na křest takového katechumena věnovat velkou péči, což vyžaduje nějaký čas. Ten už v hospici není. Často se jedná o poslední dny, někdy i hodiny dohasínajícího pozemského života. Nevýhodou tedy je, že pro důkladnou přípravu není při nejlepší vůli čas. Výhodou pak to, že si to novokřtěnec už nestihne pokazit.

Takovýhle argument mě tedy opravdu nenapadl. Řekl bych o něm, že je vysloveně „svatošovský“.

Nikdy nezapomenu na pacienta, kterému půlka okresu jeho rakovinu přála, protože býval vlivným komunistickým pohlavárem okresního formátu a měl na svědomí spoustu zla. Při příjmu mu kolegyně v hospici nabídla možnost rozhovoru s knězem, ale jeho reakce byla jednoznačně odmítavá: „To už by mi muselo být hodně zle!“ Zapsala jeho výrok do chorobopisu, odjela na dovolenou a já ji zastupovala. Jednoho dne si muž při vizitě postěžoval, že mu je hůř. Zalistovala jsem v chorobopise, jeho větu mu nahlas přečetla a dodala: „Já už bych to neodkládala.“ Nevěděla jsem, jestli po mně hodí bačkoru, nebo mě pošle někam, ale nic z toho neudělal. Vyslovil jednu jedinou holou větičku: „Tak ho zavolejte.“ Asi dva dny jsem si fandila, jak jsem dobrá, jak jsem to zvládla, než přijela ze severní Moravy jeho rodná sestra, řeholnice, a řekla mi, že se za svého bratra přes padesát let modlila.

Ví člověk, že zemře? Jak to ví, kdo mu to sdělí? Vědí to blízcí umírajícího člověka?

To jsou velice zajímavé otázky, ale spíš pro někoho jiného. Jako lékařka jsem ke smrti doprovázela mnoho nemocných, nikoliv zdravých, kterým dohořívá svíčka přirozeně, bez akutních chorobných příznaků. Nemocní to většinou vědí. Pokud ne od lékaře, řekne jim to jejich slábnoucí tělo. Podobně jsou na tom jejich blízcí. Z literatury zachycující život přírodních národů vím, že člověk si uprostřed plného zdraví svolá rodinu, oznámí jí, že dnes zemře, rozloučí se – a opravdu zemře. Byla to předtucha? Bylo to vnuknutí? Vymodlené? Darované? Nevím. Kladu si otázku, kdo z nás je na Zdroj života a poznání napojen silněji a proč. Jsme opravdu tak bohatí a vyspělí, jak si namlouváme?

Je pravda, že lidé po smrti zkrásní? Vyhladí se jim nějak vrásky, dostaví se úsměv?

V hospicích se s tím setkáváme velmi často. Podaří-li se odstranit nebo aspoň minimalizovat bolest a další nepříjemné příznaky nemoci, podaří-li se uspokojit všechny potřeby pacienta a citlivým doprovázením ho dovést do fáze, které říkáme akceptace, je velká pravděpodobnost, že jeho tvář v okamžiku smrti prozáří klid a mír. Opravdu doslova zkrásní. Jako by nám zemřelý chtěl říct: „Děkuju, dokonáno jest, můžete si jít odpočinout.“ Při svých hospicových přednáškách spolehlivě rozesměju publikum, když nevynechám příběh s Leošem. Přijela jsem do hospice v Červeném Kostelci chvíli poté, co tam zemřela pacientka, kterou jsem dobře znala. Šla jsem se na ni podívat do místnosti posledního rozloučení.

Jak to tam vypadá?

Nenajdeš tam tělo zabalené v prostěradle, ale oblečené do svátečních šatů, připravené do rakve. Oblékání

zemřelých není povinností sester, ale samy si o to řekly: „Když se o lidi staráme až do konce, chceme si je taky obléknout.“ Velmi si jich za to vážím. Takže i tuhle paní jsem našla hezky upravenou, s kytíčkou a jejím za léta „omodleným“ růžencem v ruce, i s jemným úsměvem na rtech. Vrátila jsem se na sesternu a říkám: „Kdybyste mi neřekli, že je to ona, tak bych ji vůbec nepoznala, jak zkrásněla.“ Na to Leoš, který si tam odbyval civilní službu, opáčil: „Že jo, paní doktorko? Co kdybychom tady vypsalí soutěž Miss exitus?“

Tuhle historku od tebe znám a ten název jsem si s dovolením vypůjčil pro svůj právě rozepsaný román. Samozřejmě se odehrává v hospici...

Doufám, že dostanu autorský výtisk s věnováním. Někdy je to zkrásnění opravdu tak nápadné, že by to stálo za to. Pokud zemřelý vypadá krásně, a ne strašidelně, není důvod bránit ani dětem, aby se s ním rozloučily. Vybavuje se mi úžas desetileté Aničky: „Já bych dědu ani nepoznala, on vypadá jako nějaký ženich.“ Je fakt, že svůj svatební oblek na sobě měl. Je-li ten mír v tváři zemřelého ještě doplněn hřejivým pokojem v srdcích jeho blízkých i těch, kdo mu dosloužili, vnímám to jako radostný vzkaz z druhého břehu. Od koho? Od zemřelého? Od Boha? Nevím, ale přehlédnout a přelechnout se to nedá.

Může být smrt opravdu dobrá? A to i v případě, kdy nejde o ukončení trýzně?

Jsem o tom přesvědčena a myslím, že jsem ti na tuhle otázku už několikrát, byť nepřímou, odpověděla. Hodně ovšem záleží na tom, co si kdo pod pojmem smrt představuje. Svatý František ji personifikuje nikoliv jako kostlivce s kosou, ale jako svou sestřičku. Těžko však může ve smrti vidět něco pozitivního ten, kdo ji vnímá

jako naprostý a definitivní zmar. Chápu-li ji jako úžasnou šanci na návrat z vyhnanství, cestu zpátky do ráje, mohu se na ni těšit.

Modlíš se ke svým zemřelým? Co jim říkáš?

Přímo se modlím pouze k trojjedinému Bohu – k Otci, Synu a Duchu svatému. Pannu Marii, svého anděla strážného a ostatní anděly, stejně jako všechny svaté oslovuji taky, ale jinak, jako mocné přímluvce. Mnohokrát jsem se v životě přesvědčila, že jako přímluvci skutečně spolehlivě fungují. Se svými blízkými zemřelými komunikuji obdobně. Svěřuji se jim se svými radostmi i bolestmi, prosím je o přímluvu u Boha a doufám, že už patří zblízka na jeho tvář. Tu naději mám, ale protože naděje není totéž co stoprocentní jistota, modlím se i já za ně. V čem mám jistotu stoprocentní, to je pevnost lana, které nás spojuje – tím je láska, která se zrodila tady na zemi a já bezpečně vím, že bez přerušení pokračuje i po smrti.

Kdy jsi poprvé viděla mrtvého člověka?

Bylo mi sedm, když mi zemřel stodvouletý praděda. Jeho tělo bylo vystaveno doma na statku v takzvané ratejně, kolem otevřené rakve hořely na vysokých svícnech tlusté svíce a voněly květiny. Působilo to na mě zvláštním, slavnostním dojmem. Praděda byl trochu bledší, než jak jsem ho znala, ale rozhodně jsem se ho nebála. Ležel tam až do pohřbu, neustále přicházeli sousedi, příbuzní, známí, všichni se buď vstoje, vkleče nebo vsedě pomodlili, pokondolovali dospělým pozůstalým, rozloučili se a odešli. Třetí nebo čtvrtý den se vypravil pohřeb z domu smutku. Dlouhý průvod za doprovodu dechovky a umíráčku došel do kostela, tam bylo rekviem a pradědu pak uložili do rodinného hrobu na hronovském hřbitově.

Když jsem psal svůj první text do novin, byl jsem celý rozechvělý. Pořád tomu dávám všechny síly a dovednost, ale přece jen jsem si na publikování tak nějak zvykl. Nezevšední takto smrt i pracovníkovi hospice? Neotrne člověk?

To nebezpečí existuje. Odborně se mu říká syndrom vyhoření. Čelit se tomu dá, ale musí se snažit všichni zúčastnění. Velká zodpovědnost je na vedení hospice. Při výběru zaměstnanců nestačí zohledňovat jen kvalifikaci, ale i motivaci a charakterové vlastnosti uchazečů. Na motivaci kladu zvlášť velký důraz, protože od ní se odvíjí všechno ostatní. Jestliže sestřička v nemocných vidí trpícího Krista a slouží v nich jemu, dokáže v hospici bez známek syndromu vyhoření pracovat víc než dvacet let – i takové tu máme, můžu ti je ukázat – přestože nám v roce 1994 na stáži v Anglii tvrdili, že v průměru po dvou letech nám personál vyhoří a bude muset být vystřídán.

Ani ty nestřídáš.

Za to, že jsem na sobě syndrom vyhoření za celý profesní život nepoznala, vděčím dlouholetému duchovnímu vedení paterem Ladislavem Kubíčkem. Víím, co to pro mne znamenalo, a taky víím, že se mnoha zdravotníkům něčeho takového nedostává. Proto pro ně s Janou Sieberovou z hořického domácího hospice a pod supervizí jejich kaplana Pavla Rouska už několik let na Vranově u Brna pořádáme duchovní obnovy. Zájem je takový, že bychom pomalu nemuseli dělat nic jiného. Přiznávám, že mě moje aktivity někdy trochu zmáhají, diář není nafukovací, ale zrovna tuhle, dokud ještě trochu můžu, nechci vzdát. Vidím, že neházím hrách na stěnu. Když sestřičky v sms píšou „žijeme z toho pak celý rok“, mám radost a na únavu zapomenu.

Prevenčí syndromu vyhoření je Kristus v našem srdci. Budiž. Co ale ti, kteří ho prostě nepřijali? Co může pomoci jim?

Velká zodpovědnost je na vedení hospice. Ne každý se pro tak náročnou službu hodí. To je třeba posoudit ve zkušební době, případně v prodloužené zkušební době a včas se rozloučit s tím, kdo by syndromu vyhoření pravděpodobně brzy podlehl. Dobré rodinné zázemí, stejně jako možnost pravidelné relaxace a rekreace jsou taky cennou oporou. Zaměstnavatel nesmí dopustit přetěžování pracovníků, ti musí mít mezi jednotlivými směny dostatek času na odpočinek. Moderní jsou supervize, které zaměstnancům obvykle poskytuje externí psycholog. Pracovníci při nich mají možnost své problémy ventilovat, což je jistě cenné, ale na rozdíl od zpovědi křesťanů jim nemožnou zprostředkovat odpuštění. Lepší ale něco než nic.

Majitel jedné pohřební služby mi říkal, že má non-stop službu. Pozůstalí mu volají i ve dvě ráno: „Babička právě zemřela, okamžitě si ji odvezte.“ Proč lidi nechtějí s nebožtíkem pobýt?

Asi si s ním neví rady. Pokud se neumí modlit, neví, co by v té situaci mohli a měli dělat. Nehybného chladnoucího těla se bojí, nahání jim strach. Někdy se ho i štítí, jako by smrt byla nakažlivá nemoc. Ale hlavně – připomíná jim nepříjemnou pravdu, která bývá napsána nad vstupní branou některých hřbitovů: „Kdo jste vy, bývali jsme i my. Kdo jsme my, budete i vy.“ Naštěstí se tak ke svým zesnulým nechovají zdaleka všichni. Některé rodiny naopak pozvání pohřební služby oddalují, jak jen to jde, aby se mohli se zemřelým v klidu a pietně rozloučit.

Vystavují si ještě pozůstalí v obývacích urny? Co na to říkáš?

Několikrát jsem se s tím setkala při pohotovostní návštěvní službě, ale nepříslušelo mi, abych se ptala, proč mají babičku v kredenci, a ne na hřbitově. Nějaký důvod pro to asi měli, ale přijde mi to nedomyšlené. Jedné své známé jsem to kdysi naznačila. Málem se urazila. Urnu s manželovým popelem si neuložila v obýváku, ale pohřbila ji na zahradě u své chalupy na venkově. Pochvalovala si, že „vidí na Venouška z kadibudky“. Nevím, kde nakonec Venoušek skončil, ale když po její smrti dědicové chalupu i s kadibudkou zpeněžili, zmizel i hrobeček. Doufám, že moje ostatky pozůstalí jednou uloží do posvěcené země a občas si na mě vzpomenou v modlitbě.

Modlím se za dobrou smrt, a přitom vlastně nevím, za co konkrétně. Co je to dobrá smrt? A jaká by byla ta tvoje?

Nevím, jak se za dobrou smrt modlíš ty, ale já se za ni modlím už léta každé ráno takto:

„Pane Ježíši, přijímám z tvých rukou každý způsob smrti mé i mých drahých se vším, co je s ní spojeno. Ale o jedno tě prosím, milosrdný Spasiteli: Nedopust, abychom odešli na věčnost nepřipraveni. Dej nám milost, abychom umírali posilnění a očistění svátostmi. Ježíši, tobě odevzdávám svou duši i duše všech mých drahých. Ježíši, stůj při nás v hodině naší smrti a dej našim duším mír. Amen.“ Přesně takhle si dobrou smrt představuju já.

„Přijímám z tvých rukou každý způsob smrti...“ To mi něco připomíná. Nemodlil se takto Ladislav Kubíček?

Tuhle modlitbu jsem si kdysi opsala z kancionálu. Ladislav se před spaním modlil kompletář z breviáře, ta modlitba je téhle mé hodně podobná, ale stejná není.

Liší se současné vnímání dobré smrti od toho, jak si lidé přáli umřít dejme tomu před sto lety?

Je to samozřejmě individuální. Moje představa, a nejsem v tom sama, je v naprosté shodě s představami našich předků. To, že žili sto let před námi a neznali internet, rozhodně neznamená, že byli blbí. Mnozí dnešní chytřáci by jim moudrost mohli závidět. Většina lidí dnes otázku dobré smrti neřeší, vůbec se nad ní nezamýšlejí. Co řeší, to je umírání, nikoliv smrt. Většinou chtějí umřít rychle, ve spánku a bez bolesti. Přejí si co nejdelší život, ale nechťejí být staří.

Existuje také špatná smrt?

Bohužel ano. Je přesným opakem smrti dobré. Je to smrt, která člověka zastihne nepřipraveného, zabejčeného, pyšného, vědomě odmítajícího přiznat si svou absolutní závislost na Božím milosrdenství, před Bohem se sklonit a přijmout jeho odpuštění. Jestli je něco katastrofa, tak je to přesně tohle. Vyzní to opět jako protimluv, ale je to tak – v tomto případě je bezmocný i všemohoucí Bůh. Sám si svázal ruce tím, že člověka obdařil svobodnou vůlí. Věděl, co tím riskuje, ale bez svobodné vůle bychom nebyli lidé stvoření k Božímu obrazu, ale pouhé opice.

Dá se ve smrti něco napravit? Nebo naopak zkažit? Je poslední okamžik rozhodující? O čem rozhodne?

Jak to mám vědět? Nepleteš si mě náhodou se Vševědoucím? Víš přece, že nemám teologické vzdělání, natož patent na pravdu. Je ale fakt, že odpovědi na tyhle otázky bytostně zajímají i mne. Nenechám si ujít žádnou příležitost ptát se osob důvěryhodných, vzdělanějších a moudřejších, než jsem já, a z jejich odpovědí si pak skládám vlastní názor. Zrovna nedávno se mi

taková příležitost naskytla. Zkušený a uznávaný morální teolog profesor Skoblík se setkal s týmem hospicových pracovníků. Chtěl jim poděkovat za službu, povzbudit je a vysvětlit jim význam toho, čemu říkáme doprovázení. Pokusím se jeho slova zopakovat: „Mezi smrtí klinickou, kdy lékař kondoluje pozůstalým, a smrtí teologickou, tedy skutečnou tečkou za pozemským životem, je prostor. Záměrně říkám prostor, a ne čas, protože u Boha čas není, u Boha je stálé teď. Nevíme, jde-li z našeho pohledu o vteřiny, minuty nebo delší čas, proto říkám prostor. V něm má člověk poslední příležitost uznat svůj životní bankrot. Ne snad vyjmenovávat jednotlivé hříchy, ale uznat před Bohem svůj bankrot, aby mohl přijmout odpuštění. Pokud se za zemřelého modlíte, pomáháte mu tento rozhodující krok učinit.“

Musí dobré smrti předcházet dobrý život?

Bylo by to jistě ideální, ale velkou nadějí pro mnohé z nás je biblický důkaz o tom, že vlastně nemusí. Zní to jako provokace, ale myslím to vážně. Vzpomeňme na ty dva zločince, co umírali na Golgotě spolu s Ježíšem. Tomu po pravici Ježíš slibuje: „Ještě dnes budeš se mnou v ráji.“ Nikoliv proto, že by si to zasloužil dobrým životem, ale protože uznal bankrot, a tudíž mohl přijmout odpuštění. Lotr po levici se rouhal do poslední chvíle. Ale pozor, znovu říkám, neplet si mě se Vševědoucím. Z Bible vím pouze to, jak na tom byli ti dva lotři v okamžiku klinické smrti. Z jejich chování těsně před ní se mohu dohadovat, skutečně jen a jen dohadovat, jak následně využili, nebo nevyužili onen prostor mezi smrtí klinickou a teologickou, za nímž už je všechno definitivně podtrženo a sečteno. Jistotu nemáme nikdy, naději vždycky. Co když někde v houfu přihlížejících na Golgotě stála maminka toho lotra po

levici a vroucně se za něho modlila? To milující mámy dělají. Co když nepřestala, ani když ho snímali z kříže? Věříme-li v sílu přimluvné či zástupné modlitby, musíme připustit i možnost, samozřejmě při respektování svobody druhého člověka, že ten bankrot ještě uznat mohl. Jak tomu bylo doopravdy, se dozvíme až na věčnosti.

Po stránce zdravotní je to jasné: způsobem svého života (stravou, pohybem, stresem...) naši budoucí smrt ovlivňujeme. Jistěže nás může přejít parní válec, ale takové případy teď pomiňme. Platí tohle ovlivňování vlastní smrti i v jiných oblastech (sociální, duchovní)?

Nejsi první, koho to zajímá. Prakticky stejnou otázku, jen trochu jinými slovy, položil Ježíši i jeden jeho současník. Dostalo se mu na ni velmi konkrétní odpovědi v podobě jednoduchého a spolehlivého návodu k použití: „Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, celou svou duší, celou svou silou a celou svou myslí, a miluj svého bližního jako sám sebe.“ (Lk 10,27) No uznej, není to geniální? Stačí milovat Boha a lidi kolem sebe a máš vystaráno.

Umírá opuštěný člověk tíž?

Tohle je naprosto individuální. Kromě jiného záleží na tom, kým a proč je opuštěný. Pokud na něj kašlou jeho vlastní děti, je to vždycky hodně bolestné a umírání to může velmi ztížit. Dokonce i v případě, že umírající žije plně s Bohem a ví, že jím opuštěný nikdy nebude. Dá se předpokládat, že lehčeji než on bude umírat stotý věřící senior, kterého v cestě na věčnost předešli všichni příbuzní i vrstevníci. Nejspíš se bude na setkání s nimi hodně těšit a smrt se pro něho může stát světlým bodem na obzoru.

Znám případ, kdy žena jela na druhý konec Československa za svou macechou. Stará paní se k ní kdysi nechovala vůbec dobře, teď byla dlouhodobě nemocná a nemohla umřít. Když její nevlastní dcera dorazila, macecha jí poprosila o odpuštění, a obě se rozplakaly. Do hodiny pacientka zemřela. Pomáhá nám odpuštění v tom, abychom mohli opustit tento svět?

No jéje. O tom by mohli v hospicích napsat ne jednu knihu, ale hned celou knihovnu. Varuju tě. Jestli se rozpovídám na tohle téma, budeme tu sedět do rána.

Pár minut času, chceš-li prostoru, bychom tomu ale dát mohli. Vyber, prosím, aspoň jeden příběh, já tě případně zarazím.

Jeden dojemný a nezapomenutelný příběh našeho hospicového pacienta ti tedy povím. Kdysi zplodil děvčátko, které viděl naposledy v peřince, jeho maminku si nikdy nevzal, propil, co měl po rodičích, a skončil jako bezdomovec. Už jsme se smířovali s tím, že se budeme muset postarat i o jeho pohřeb, ale sociální pracovníci se podařilo jeho dceru kdesi na východním Slovensku přece jen vypátrat. Moc jsme si od toho neslibovali, ale zkusili jsme ji pozvat. Přijela žena kolem čtyřicítky, prostá, s nedokončenou základní školou, ale se srdcem na dlani. Její radost ze shledání s tátou, kterého dosud neznala a který se o ni nikdy nezajímal, natož aby platil výživné, nás všechny ohromila. Několik posledních týdnů jeho života strávila na přistýlce vedle něho, pomáhala s ošetřováním, krmením, vyprávěla mu o svém životě i o životě své dávno zemřelé maminky, vůbec nic mu nevyčítala, jen děkovala, že jí dal život. Vypravila mu velkolepý pohřeb s dechovkou, se mši svatou a nechala ho pohřbít do hrobu své matky.

Co ještě nám kromě odpuštění pomáhá?

Když řeknu, že chudoba, hrozí nebezpečí, že to někdo špatně pochopí. Představí si hmotnou bídu a zatuká si na čelo. Neříkejme tomu tedy chudoba, ale odevzdanost. Asi je to i přesnější. Odevzdanost jako vědomé a včasné oproštění se ode všeho, co mě svazuje, zbytečně zaměstnává, okrádá o drahocenný čas, na čem nezdravě lpím, čeho se držím a nechci to pustit. Odevzdanosti se učíme celý život. Málokdo je schopen dobrovolného aktu odevzdanosti už v mladém věku. Tak to holt musí jít nedobrovolně. Jak život běží, sám si nás na budoucí úplné odevzdání připravuje. Nejdřív nám vezme mléčné zuby, na čas nám sice dá druhé, ale později budeme nuceni, chtě nechtě, odevzdávat jeden po druhém i ty. Zakládáme si na hladké pleti, a začnou se objevovat první vrásky. Je moudré to přijmout a netrápit se tím. Někdo na chirurgii odevzdá žlučník, další zas nohu nebo jiný úd, pak přijde důchod, někdy invalidní, v lepším případě starobní, začnou se objevovat výpadky paměti. Do toho se každou chvíli v poštovní schránce objeví nějaké parte... Nechci tě tím děsit, ale když se ptáš, co ještě pomáhá připravit se na smrt, tak ti odpovídám. Je to odevzdanost. Vřele doporučuju akt odevzdanosti do rukou Božích trénovat pravidelně, pokud možno denně, a to už od mládí.

Co už nestihnu.

Tak s tím začni, mohu-li ti radit, aspoň teď. Je nejvyšší čas. Vyplatí se to, protože pak tě nic nezaskočí. Ani smrt ne.

Zemře-li mladý člověk, říkáme: Ten umřel předčasně. Není nakonec každá smrt předčasná?

Kdysi jsem to taky tak viděla. Smrt sestry mě přinutila přemýšlet o věci důkladněji. Když jsem si všechno v hlavě

srovnala, začala jsem to vnímat jinak, řekla bych, že z většího nadhledu. My opravdu žijeme ve vyhnanství, jsme vyhnáni z ráje, nikoliv v ráji. Pod tímto úhlem pohledu už nevidím smrt mladého člověka, jakkoliv bolestnou pro jeho blízké, jako předčasnou, ale jako amnestii.

Amnestii?

Ano, doslova amnestii, tedy předčasné, mimořádné a nezasloužené propuštění z vyhnanství do ráje, pro který jsme stvořeni. Důvody takové amnestie zná jen Bůh. Nemá smysl ptát se proč. Na věčnosti se i tohle určitě dovíme.

Pokud se u někoho objeví vážná nemoc, přicházejí fáze popsané v učebnicích psychologie: šok, agrese, popírání, smlouvání... Děje se něco podobného i při samotném umírání?

Jsou i smrti náhlé, doslova vteřinové, způsobené úrazem, embolií, prasknutím cévní výdutě... Tam na to není čas. Stejně tak, přijde-li smrt nečekaně ve spánku. Trvá-li však nemoc nějaký čas, těmito fázemi nemocný zpravidla prochází a je dobré, aby na ně nebyl sám. V žádné té fázi, jak jsi je vyjmenoval, totiž není nemocnému dobře. Bojuje, zápasí, ještě není ve fázi smíření, kdy přijme nezměnitelnou situaci. Ale i když se nám podaří pomoci mu blížící se smrt pokorně přijmout, nemusí být vyhráno. Může přijít nějaký nešťastný podnět zvenku nebo zevnitř a on se může znovu ocitnout v některé z těch předchozích fází. To pak vyžaduje odbornou pomoc – podle situace buď medicínskou, psychologickou nebo duchovní. Nebo, a to je nejčastější, všechny dohromady.

Jsou si naše smrti v něčem podobné?

Jako vejce vejci si jsou podobné v jediném aspektu. Tím je všeobecná lidská zkušenost, že „všichni tam

musíme“. Až na tuto výjimku si troufám tvrdit, že každá smrt je jiná, už proto, že je neoddělitelnou součástí jedinečného, neopakovatelného životního příběhu. A jak jsi už ode mne víckrát slyšel, příběhu, který jednoho dne začal, ale smrtí těla nekončí.

Fascinuje mě rčení: „Zapomněl na to jako na smrt.“ Je tohle zapominání nějaký přirozený obranný mechanismus, abychom mohli šťastně žít? Pokud ano, proč vůbec na smrt myslet? Není lepší žít, a najednou o život přijít?

Typická pštroší politika, člověka nedůstojná. Navíc docela nebezpečná. Pro všechny. Pro „pštroša“ samotného i pro jeho okolí. Představ si, že chudák „pštros“ v okamžiku smrti konečně vystrčí hlavu z písku a zjistí, že život nekončí, ale pokračuje podle zásady „jak si kdo ustele, tak si lehne“. A že žádná možnost reparátu v tomto případě není. Blbý, co? Ale ono je takové pštroší smýšlení, nebo spíš nedomýšlení, nebezpečné i pro lidi kolem a vlastně pro celou společnost, protože mnohdy vyústí v životní styl „urvi, co můžeš“, nebo „po mně potopa“. Ty takové lidi neznáš? Já jsem jich v životě potkala dost. Hemží se to jimi bohužel i ve vysoké politice.